

Elhallgat, meghallgat, megnyit

VASS NORBERT: *HALLGAT*

Itt egy újabb apró jele annak, hogy nincs rendben a világ: Vass Norbert első kötetében a novellái helyett mások műveiről írt cikkei állnak. Szekunder szövegek könyvekről, képekről és egy punkbandáról. Pedig Vass Norbert szépíró. Akik ezt eddig nem tudták, azok számára is rögtön egyértelművé teszi a kötet kvázi előszavában, az évtizedeket és történeteket észrevétlenül egymásba simító, önironikus, korabölcs narrációval, majd szintén a szépirodalmi szerzőre emlékeztetnek az egyes szövegek irályai és szóképei. A novellista Vass viszont ez a bizonyos világ (amely nincs rendben) és szerintem saját maga sem engedik elég szóhoz jutni. Így inkább hallgat: hallgat zenét, úgy tűnik, szinte állandóan; meghallgatja a pálya- és a kortársakat, és közben elhallgatja előlünk a saját műveit. Amikor a kötetet olvastam, éreztem, hogy ez a hallgatás nem feszélyező, de feszült, ellentmondásosan és természetesen feszültségteli.

Egyfelől éppen azért, mert ezzel a könyvvel a mások munkáiról író Vass Norbert megelőzte a saját történeteit író alteregóját. A szekunder a primer irodalmat. És bár Vassnak jól áll a szekunder szerep, hiszen ért ahhoz, miként érdemes nyúlni mások műveihez, van ebben a hallgatásban némi vívódás, lemondás. (Részleges és meghatározatlan idejű) visszavonulás a szépirodalmi törekvésektől, holott a szerző a kötet szövegeit egytől egyig stilisztikai, sőt szépirodalmi műgonddal, részben kvázi szépprózaként írta. (Igaz, vívódás nélkül nincs vallomás, a 31 éves szerző által publikált 31 kisprózát összefogó *Hallgat* pedig több pontján visszafogottan vallomásossá válik, mindenekeelőtt a címével, majd a kaposvári gyerekkort megidéző Totth Benedek-recenzióval, illetve a kedvenc banda, a Ramones több szerkesztési elvet felrúgó bemutatásával.)

Ugyanakkor enyhe feszültség alatt tartja a kötetet az is, ahogyan a szerző a zenéhez, a zene szóvá tételének lehetőségéhez viszonyul. A címben is hirdetett hallgatás elve ugyanis expliciten a zenére vonatkozik. „Zenéről írni képtelenség. Hallgatni kell.” – koppan a borítón a kötet mottójának két mondata, miközben a belíveken a zene, még pontosabban a dallamok, a hangok és a csendek jelentik a Leitmotivot: legalább egy-egy utalás erejéig (négy kivételével) az összes szövegben feltűnnek. Amíg nem értem el a *Hallgat* utolsó harmadáig, azt hittem, a szerző a mottóját és címét, vagyis a zenéről való hallgatást igyekszik drámaibbá tenni azáltal, hogy amíg a zenéről nem ír (hiszen szerinte lehetetlen), addig a választott könyveit, festményeit és fotóit könnyűzenei utalásokkal, hang- és csendmetaforákkal magyarázza. Hogy Vass szerint a zene olyan esztétikai mesterkulcs, amelyet semmi sem tud felnyitni. Ezt a benyomást erősítette az utolsó fejezet címe is: *Újra csak csend*. Ehhez képest a zárórész tételesen zenei tematikájú cikkeket foglal magában, ráadásul két zenei műfaj (a punk, a trip hop) és két együttes (a Ramones, a Tudósok) lényegét is kifejti itt, s ezek olvasása közben kiderül, hogy a zenéről nemcsak lehetséges írni, de Vass Norbert nagyon is tud. A kötet vége felé tehát a szerző megszegi saját maximáját, és mivel erre nem reflektál, ezért nem is tudtam

eldönteni, hogy ami a *Hallgat* utolsó részében zajlik, az egyszerű következetlenség vagy a feszült vívódás utáni feloldás, a zenének, ahogy Vass írja, a minket a szakrálishoz fűző utolsó szálak egyikének a győzelme.

A szerző láthatóan sokat törődött azzal, hogy a vegyes tematikájú cikkgyűjteményt (például a hívószavaival) minél szervezesebb kötetbe szerkessze össze. Nem volt egyszerű dolga, hiszen mindössze két olyan halmaz van, amelyekbe a pályakezdő magyar festőket, a memoáriró rockzenészeket, az ünnepelt (részben halott) külföldi írókat (és a többieket) közösen el lehet helyezni, és az egyik halmaz nagyobb, mint a másik: a 2011–2015 között zajló magyar kulturális élet, illetve Vass Norbert ízlése és érdeklődése. Persze amikor a *Hallgat*ról gondolkodva a csendet és a zenét fürkészem, akkor nem teszek többet annál, mint hogy az alapvetően megsemmisítő és a hallgatásról, hanem könyvekről és kiállításokról szóló kötet fel-feltűnő, de többnyire lappangó hívószavait dörzsölöm.

Ennek következtében a *Hallgat* szövegeinek tallózása olyan, mintha az egyszerű, vidékről a fővárosba, mondjuk a borítón látható gangos-századfordulós bérházba költözött bölcsész albérlésében állnánk, a könyvespolca előtt: a klasszikusok otthon maradtak a szülőkkel, nincs itt se Ady-összes, se Gombrechtől *A művészet története*, csak egymás hegyén-hátán néhány tucat friss regény és kiállításkatalógus, amelyeket valamelyik éjszakai járat szállított haza egy-egy irodalmi est vagy tárlatmegnyitó után. Tudjuk jól, az ilyen könyvespolcokat nem csak a lapos házi-bulikon érdemes végigböngészni. Ez most is így van. Én is Vassnak köszönhetően olvastam el Daniel Bănulescu (a szerzővel szemben szerintem a szerelmes epizódok során is sziporkázó) könyvét, Szilasi László (a párhuzamos világ feltárásával etikai tettet végrehajtó, de irodalmilag novelláihoz képest inkább csalódást okozó) hajléktalan-regényét; a leghálásabb pedig azért vagyok, mert végre ismeretséget köthettem a Tudósok zenekarral. Szóval aki ismerősre talál a tartalomjegyzékben, az bátran tallózzon tovább, biztosan fog még olyan kortársat találni, aki kiszolgálhatná az ízlését.

A *Hallgat*ot azonban nem csak tallózni érdemes, kötetegésként is olvasható. Erről a szerző a már említett, (i) szórványosan előforduló személyes mozzanatok és (ii) a valamivel sűrűbben megjelenő zene–csend–metaforika mellett (iii) könyve fejezetfelosztásával és (iv) az egyes cikkek tematikus vagy legalább motivikus összekapcsolásával is tesz. A könyv szerkezete sajátos. Vass a művészeti ágak szerinti csoportosítást nagy ívben kerüli, a festőket és a fotósokat szétszórta a (szép)írók között. Túlságosan kézenfekvőnek tarthatta azt a megoldást is, hogy egymás mellett helyezze el a román vonatkozású, illetve gyerekkori emlékeket, élethelyzeteket idéző írásait, dacára annak, hogy a kötetbe ezek közül egészen sok ilyen került be. A bevezetést követő harminc cikket inkább úgy rendezte tízes csoportokba, hogy azonos blokkba kerüljenek a zenével szorosabb összefüggésben lévő, illetve azok, amelyek városok, vidékek, országok környezetrajzaival (próbálkozó művekkel) foglalkoznak. A szerző a zeneközpontú *Újra csak csend* és a környezetrajz-központú *Land Art* blokkok mellett fennmaradó tíz szöveget a *Tájékolóval vaksótétben* fejezetcím alatt jelentette meg újra. Az itt tárgyalt képek és könyvek közös nevezője, hogy szereplőik sokat bolyonganak az éjszaka és saját lelkük homályában, ahogyan Vass is az ismeretlenben tapogatózott, miközben elmerült bennük (ebben a fejezetben olvasható legtöbbször, hogy egy könyv nehezen adta magát, vagy hogy az éppen szóban forgó vizuális művész mikrokozmoszáról alig lehet biztosat állítani).

A kötet kedvéért összefésült írások tematikus széttartását természetesen csak szelídíti, de nem szünteti meg ez a hármas csoportosítás. Éppen ezért figyelemre érdemes, hogy a zömmel nagyon másról szóló, a *Hallgatban* mégis egymás szomszédjába kerülő cikkeket a szerző úgy tudta összefűzni, hogy minden szöveg legalább egy utalással vagy (szó)képpel kapcsolódik a szomszédjaihoz. Az utolsó blokkban például Batai Sándor archaizáló képei a megírhatatlanság toposza révén kapcsolódnak Bereményi Géza *Vadnai Bébjé*hez, amely ugyanúgy egy szerelemharcot dolgoz fel, akár Patti Smith memoárja. A punk szcénában is mozgó énekesnő és a soron következő cikkben bemutatott punkbanda, a Ramones összetartozása világos. De szintén a punk az a biztosítótű, amely Banksy katalógusához kapcsolja a Ramones-cikket, mert abban Vass a graffitist a zenei mozgalommal hozza párhuzamba. Ezek után az egykori graffitis Máriás István kerül sorra, akit a kötetbe a visszaemlékezése apropóján bekerülő drMáriással a nevével is erősebben rokonítja az, hogy mindkettőjük odavan a balkáni etno-trash kultúráért. Végül a Tudósok frontemberének könyvét Rodolf Hervé fotóival az underground, utóbbi Likó Marcell kötetével a nyolcvanas évek, emezt pedig Szilasi László hajléktalan-regényével a társadalom pereméről érkező főszereplők kapcsolják össze. (Meváltoztatva a megváltoztatandókat, ez a fűzér a másik két blokkban is végigkövethető.) Meggyőződésem, hogy nem volt lehetséges minden szöveget az eredetileg publikált formájában összecsíptetni a kötetbeli szomszédjával, és Vass több cikkbe is a szerkesztés során írta bele azt a motívumot, amelynek már kinézte a párját egy másik szövegében.

Szöveg, írás, cikk, kispróza – ezekkel a szavakkal kerülgettem eddig a *Hallgat* forró kását, a beleszerkesztettek műfajának problémáját. A kérdést, hogy végül is miket olvastam Vass Norbert első könyvében. Állítom, kimondott kritikákat legfeljebb három esetben: Sopotnik Zoltán és Likó Marcell kötetéről, illetve talán bíráltnak lehetne nevezni azt is, amit a szerző Kollár-Klemencz László könyvéről publikált. A fennmaradó cikkeken viszont Vass legfeljebb egy-egy bekezdés erejéig él kritikával, és nem azért, mert vajszívű kritikus lenne, akinek a tolla alól csak méltatás kerül ki. A *Hallgatban* görcső alá kerülő munkák nagy részét se tárogató, se fanyalgó kritikának nem lehet nevezni, mert szerzőjük alig elemez, nem helyezi mérlegre a választott műveket, és így nem is bírálhatja vagy dicsérheti azokat. Vass mást tesz: belelép a művekbe, és *továbbírja* a hangulataikat, karaktereiket. Asszertív, de dicséretektől mentes cikkeiben nem kommentárt vagy elemzést fűz a szóba hozott műhöz, hanem az eredeti alkotó társszerzőjévé szegődik. (Ezt sejtetik az olyan alcímek is, amelyek szerint Vass például *Misetics Mátyás fotói között járva* írta az adott cikket.) A *Hallgatot* boncolva talán kiegyezhettem volna a „recenzió” szó használatával, mégsem tettem, mert Vass mást, illetve többet is tesz, mint egy tisztességes recenzens. Nevezhetném „hosszú fülszövegeknek” az írásait, de annál azért mégiscsak hosszabbak. A legszorosabban talán akkor közelítem meg ezt a szerintem most még nevesincs, sajátos alműfajt, ha kiállításmegnyitó-szövegekkel vonom őket párhuzamba. Megérzésem szerint ugyanis Vass a regényekkel, egyéb könyvekkel is azt teszi, amit a tárlatok megnyitói (sokszor ő maga): a művek (a galériákban képek – a *Hallgatban* viszont képek és szövegek) atmoszféráját, világát, velejét igyekszik kivonatolni, szóvá tenni, továbbírni.

Apropó, képek. Az értő képszerkesztésnek köszönhetően a fekete-fehér, első pillantásra egyszerű kiadvány olvasása valójában vizuális élményt is jelent. A szintén Vass által válogatott képek egyszerre figyelemre érdemes néznivalók és a szó legjobb értelmében vett illusztrációk. Éppen ezért kár a címek szedéséhez használt talpatlan, áramvonalas(kodó), párszáz forintos sci-fi füzeteket idéző betűtípusért, ami a belvégekbe és Czigány Ákos borítófotójába, végeredményben a könyv összvizualitásába rondít bele. Tényleg kár, mert a *Képirás* e-folyóirathoz kapcsolódó Vass a vizualitást és a textualitást sok ponton ügyesen fűzi egymáshoz. Például a *Hallgat* az illusztrációk mellett a sűrűn felsejlő szintapasztalatokat mozgósító színesztéziák és más társítások miatt is szerethető (a könyv egészét nézve talán érvényesebbek is ezek, mint a zene-csend-metaforika példái).

Mellettük számos más szókép és bonmot szerepel a kötetben, amelyek miatt érdemes olvasni. Az ide kigyűjtöttek egyben a szerző összegzőkészségét is bizonyítják. Vass ugyanis akkor van igazán elemében, amikor trópusokba sűríti a végigolvasott könyveket, az alaposan feltérképezett festői, fotóművészi látványegységeket. „Ha Vian népmeséket gyűjtött volna Bukovinában, alighanem ilyesfélétet jegyez le.” – írja például Bănulescu „szekus szürreál” regényének epizódjairól, de pontosan metszette ki a lényegét akkor is, amikor Pinczés József „színszítálmányait”, Karsai Dániel „agymoziját”, Máriás István „kapucnis küldetéstudattal” készített képeit nézte, Arno Camenisch „kisregénytriptichonját”, a „disznószarból és tyűkvérből kevert idillt” olvasta, vagy amikor a Bukta Imre művészetében megjelenő másik Magyarországon járt, amely „mindössze egy átszállásra van a Kelettől”, és ahol a helyi presszóban a tízórai kávé „legalább annyira tájidegen, mint Bukta *Magasfeszültség* című installációján az újsütetű népi társasjátékként görgetett traktorgumi”.

Miközben a fenti trópusokat, sűrű mondatokat mazsoláztam a jegyzeteim közül, az járt az eszemben, hogy talán nem is a novellákat kellene reklamálnom a szerzőtől, miként az írásom elején tettem, hiszen az is lehet, hogy a *Hallgat* fülszövegét jegyző Jász Attilának van igaza, és Vass Norbert „valójában költő”. Mindegy is. A lényeg, hogy a következő kötet már (saját) szépirodalom legyen. (*AmbrooBook*)

VERESS DÁNIEL

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.